

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ НЕЛІНГВІСТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В. Я. ЧОРНИЙ

Інтеграція української освіти до світового освітнього простору відповідно до Болонського процесу, безперервний та інтенсивний розвиток економічної науки висувають нові цілі та завдання у підготовці фахівців-економістів, які знаходять відображення в державних стандартах вищої професійної освіти України. Такі цілі та завдання стосуються не тільки профільних та спеціальних економічних дисциплін, а й дисциплін базового загальноосвітнього циклу [5].

Мета статті. Іншомовне спілкування стає істотним компонентом професійної діяльності фахівців. Аналіз педагогічних науково-методичних джерел показав, що існує безліч методичних напрямків і технологій викладання іноземної мови на немовних факультетах вузів. В даний час ставиться завдання не тільки оволодіти навичками спілкування іноземною мовою, а й отримати спеціальні знання за фахом.

Розглядаючи іноземну мову як засіб формування професійної спрямованості майбутнього фахівця, Н. Гальскова зазначає, що у вивченні професійно-орієнтованого мовного матеріалу встановлюється двосторонній зв'язок між прагненням студента отримати спеціальні знання та успішністю у оволодінні мовою [2, с. 4]. Вона вважає іноземну мову ефективним засобом професійної та соціальної орієнтації в немовних ВНЗ. На думку автора, для реалізації даного потенціалу, варто дотримуватись таких умов:

- чітке формулювання цілей іншомовної мовленнєвої діяльності;
- соціальна і професійна спрямованість цієї діяльності;
- задоволеність студентів у вирішенні приватних завдань;
- формування в студентів уміння творчо підходити до вирішення приватних завдань;
- сприятливий психологічний клімат в навчальному колективі.

Величезний внесок у розробку теорії професійно-орієнтованого викладання іноземної мови внесли П. Образцов із співавторами. Вони обґрунтували принцип професійної направленості навчального матеріалу під час викладання іноземної мови в немовному вузі. Автори наголошували, що вивчення іноземної мови має бути не самоціллю, а засобом досягнення мети підвищення рівня освіченості, ерудиції в рамках своєї спеціальності. Врахування специфіки профільюючих спеціальностей, з їх точки зору, повинно проводитись за наступними напрямками: робота над спеціальними текстами, вивчення спеціальних тем для розвитку усного мовлення, вивчення словника-мінімуму за відповідною спеціальністю, створення викладачами посібників для активізації граматичного і лексичного матеріалу, що вивчається [2].

Проблема формування системи професійної мовної підготовки майбутніх фахівців під час навчання в немовних вузах в даний час характеризується багатоаспектністю. У науковій і науково-методичній літературі іноземна мова як навчальний предмет в системі вищої професійної освіти розкривається авторами з різних позицій: проблеми викладання іноземної мови у вищій школі як засобу спілкування (І. Бім, М. Гез, І. Зимня), проблеми формування комунікативних умінь засобами іноземної мови (В. Кузовльов, В. Костомаров, О. Леонтьєв, Є. Пассов), формування професійної спрямованості (Л. Гегечгорі, Н. Гез, М. Давидова, Б. Єсипович, Р. Мільруд), комунікативний підхід до вивчення іноземних мов (І. Бім, А. Леонтьєв, Є. Пассов, Г. Рогова).

Під профільно-орієнтованим розуміється викладання, засноване на врахуванні потреб учнів у вивченні іноземної мови, що диктуються характерними особливостями професії або спеціальності, які, в свою чергу, вимагають її вивчення, – писав ще в 70-х рр. ХХ століття І. Берман [1]. У цьому бачиться його основна відмінність від викладання мови для загальноосвітніх цілей (тобто шкільного навчання, підготовки до вступного іспиту до вищого навчального закладу) і соціалізації (розмовного спілкування, виживання за кордоном і т. п.).

Технології та методики професійно-орієнтованого викладання мов студентам-економістам різняться в залежності від статусу самої мови в навчальному процесі. Так, українська та іноземні мови (в залежності від мови викладання) є мовами, які підтримуються оточуючим мовним середовищем і якими студенти добре володіють або мають велику мотивацію до оволодіння. В умовах модернізації української освіти необхідно пов'язувати проблему професійно-орієнтованого викладання мов із компетентнісним підходом. Так, оволодіння майбутніми економістами основами комунікативної компетенції є кінцевою метою професійно-орієнтованого викладання мов. Формування комунікативної компетенції майбутніми фахівцями-економістами в процесі вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови здійснюється у Львівському інституті ДВНЗ „Університет банківської справи” в рамках

дисципліни „Професійна іноземна мова – фахова” з урахуванням реальних комунікативних потреб майбутнього економіста під час спілкування із клієнтами та колегами, а також специфіки професійного спілкування: письмового та усного.

Мета комунікативної компетенції: вміти складати монологічне висловлювання на економічну тематику; складати мовний фон на задану тему; професійно спілкуватися з колегами та клієнтами, дотримуючись норм мовного етикету; брати участь у бесіді; аргументовано висловлювати власну позицію і адекватно сприймати мову співрозмовника; формулювати питання і обґрунтовано відповідати на них; володіти мовною ситуацією в професійній сфері спілкування.

Найважливішими складовими комунікативної компетенції є когнітивно-мовна та операційно-мовна компетенції. Мета когнітивно-мовної компетенції: знати характерні особливості наукового стилю економічної літератури; основи техніки читання тексту за фахом; основи анотування і реферування спеціального (економічного) тексту; основні принципи самостійної роботи зі спеціальною літературою; основні види словниково-довідкової літератури та правила роботи з ними; найбільш поширені мовні формули, необхідні для участі в професійному спілкуванні. Функція операційно-мовленнєвої компетенції реалізується в умінні читати спеціальні тексти різної складності на основі володіння активним і пасивним лексичним запасом; фіксувати отриману з економічного тексту інформацію в формі конспекту, анотації, реферату; розрізняти досліджувані мовні засоби та їх функції в науковому тексті.

Сьогодні вища школа України формує завдання не лише суттєво оновити зміст викладання мови, а й ввести нові способи формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців в умовах, наближених до реальних умов професійної діяльності. Компетентнісний підхід ставить на перше місце не інформованість студента, а вміння вирішувати проблеми, тому технології для формування професійної компетентності повинні носити практико-орієнтований характер і в результаті сформувати здатність студента вирішувати професійні завдання. Таким чином, комунікативна компетенція в сучасних умовах стає не менш значущим компонентом кваліфікації фахівця, ніж власне професійні знання і вміння.

Особливе місце в багатомовності мов і, відповідно, в навчальному процесі економічних ВНЗ займає англійська мова. Англійська мова як іноземна вивчається, з одного боку, в якості загальноосвітньої дисципліни (GE: General English) у всіх типах навчальних закладів, а з іншого – для спеціальних цілей (ESP: English for Specific Purposes) в закладах професійної освіти, а також на курсах для працівників і службовців, для яких вона є необхідною умовою у професійній діяльності [4].

На жаль, випускники економічного ВНЗ далеко не завжди готові та здатні брати участь в професійно-значущому міжкультурному спілкуванні. Це пояснюється, перш за все, тим, що викладання іноземної мови в економічному ВНЗ здійснюється на I-II курсах, і до кінця – до V курсу навчання – студенти забувають мову, якщо немає постійної потреби у ній, а також підкріплення комунікативними діями. Основне місце в освітній програмі на молодших курсах займають загальноосвітні дисципліни, профільних дисциплін мало, отже, професійна орієнтація іноземної мови відповідно ускладнюється. Крім того, викладання іноземних мов спрямовано, в основному, на формування та розвиток навичок і вмінь читання, перекладу та реферування. Однак, не передбачається послідовного, поетапного вивчення переглядового та пошукового читання – найбільш важливого для фахівця виду змістовного читання. Вивчення усного іншомовного мовлення обмежується короткими повідомленнями на соціокультурну тематику – про себе, родичів і знайомих, обрану професію, рідне місто та інші. За таких умов, практичне оволодіння іноземною мовою не знаходить свого втілення в комунікативно-мовних уміннях, які б дозволяли встановлювати професійні та соціокультурні контакти із зарубіжними колегами. А такий стан справ обмежує пізнавальну, і, в перспективі, трудову діяльність фахівця-економіста.

Отже, необхідний якісно новий – професійно-орієнтований підхід до підготовки фахівців економічного профілю із іноземної мови, який би дозволяв поєднувати роботу над іншомовними текстами в пізнавальних цілях та розвивати комунікативні здібності в професійно-орієнтованих висловлюваннях студентів.

Профільно-орієнтоване викладання англійської мови полягає не в тому, щоб навчити студентів її „спеціалізованому варіанту”. Безумовно, існують деякі особливості, характерні для специфічного контексту використання мови, з якими студенти, ймовірно, зустрінуться в реальних ситуаціях спілкування. Проте, знання професійної лексики і граматики не можуть компенсувати відсутність комунікативних умінь, тобто несформованість комунікативної компетенції.

Таким чином, професійно-орієнтоване викладання іноземної мови майбутнім економістам включає формування основ: 1) мовної та мовленнєвої компетенцій, що дозволяють застосовувати іноземну мову для отримання професійно-значущої інформації, використовуючи різні види читання; 2) комунікативної компетенції, що дозволяє брати участь в письмовому та усному професійному спілкуванні іноземною мовою; 3) соціокультурної компетенції, які забезпечують ефективну участь в спілкуванні з представниками інших культур.

Існує дилема, як при вивченні іноземної мови взагалі, в профільно-орієнтованому викладанні англійської мови реалізуються, в першу чергу, принципи, що забезпечують доцільність та результативність

її вивчення. Незважаючи на те, що зміст викладання різниться, не існує будь-яких інших підстав, які б дозволяли зробити припущення, що процеси вивчення та оволодіння мовою в профільно-орієнтованому курсі повинні бути іншими, ніж в загальноосвітньому курсі. Іншими словами, не існує методик викладання мови для спеціальних цілей, принципово відмінних від викладання мови взагалі [4].

Англійська мова для спеціальних цілей або професійно-орієнтоване викладання англійської мови, – це одночасно науковий напрямок, який виник у кінці 1960-х років, і тип освітньої послуги, що відповідає потребам студентів. Аббревіатура ESP (English for Specific Purposes) активно використовується сьогодні в лексичному запасі не тільки теоретиків, але і практиків у галузі профільно-орієнтованого викладання англійської мови. Навіть студенти добре обізнані із даним напрямком. Англійську мову для спеціальних цілей необхідно розглядати як підхід, але не продукт. Він використовується як такий у викладанні мови, що базується на потребах студентів.

Як вже було описано вище, професійно-орієнтоване викладання мов піднімає проблему формування не тільки комунікативної компетенції студентів-економістів, а й проблему їх мовної компетенції, тобто оволодіння мовою економіки. Мова економіки до цих пір залишається однією із найменш вивчених підмов науки, до сьогодні відсутні базові дослідження, що стосуються лексичного і граматичного аспектів економічного дискурсу, недостатньо вивчена структура наукового економічного тексту українською та англійською мовами. Термінологічна система мови економіки є однією з найскладніших, невпорядкованих, багатоаспектних термінологічних систем. Зараз не існує достатньо повних англо-українських та українсько-англійських економічних словників, які б повністю відображали лексикологічні та фонетичні аспекти одиниць, які вони налічують.

Істотність міждисциплінарних зв'язків, неможливість викладання іноземної мови у відриві від спеціальних дисциплін призводить до необхідності врахування двох основних етапів у викладанні іноземної мови – загальноосвітнього та професійно-орієнтованого. Викладання іноземної мови необхідно ефективно організувати на цих двох взаємопов'язаних етапах за модульною системою. Модуль – це самостійний автономний курс, що включає в себе оволодіння усіма видами мовленнєвої діяльності в залежності від цілей і завдань, які необхідно реалізувати в процесі вивчення матеріалу. При повній самостійності окремого модульного курсу він, тим не менше, залежний від інших модулів та є інтегрованим в загальний курс іноземної мови.

У вивченні першого модулю на першому курсі студенти систематизують та поглиблюють ті мовні знання, які були отримані в середній школі, а це дозволяє їм перейти до вивчення іноземної мови для професійних цілей. Модулі другого і третього курсів вводяться поступово, у міру зростання труднощів і в міру вивчення студентами профільюючих дисциплін. Викладач англійської мови повинен науково обґрунтовано підійти до відбору автентичних навчальних економічних текстів, враховуючи рівень професійної компетенції студентів, міждисциплінарні зв'язки. Виявивши частотність різних лексичних і термінологічних одиниць в науковому економічному дискурсі, необхідно розробити лексичний і граматичний мінімум та скласти на основі принципів частотності і однаковості англо-український та українсько-англійський економічний глосарій для студентів. Завдяки модульному характеру системи викладання іноземної мови зміни, які іноді мають місце в професійних освітніх програмах, не передбачають необхідності радикальних змін в структурі викладання іноземної мови: універсальність та гнучкість модулю дозволяє зберігати методику викладання, змінюючи лише зміст модулю, його текстове наповнення і т.п. Основною умовою функціонування кожного модулю є забезпеченість його програмою та дидактичним матеріалом, що складається з наступних основних компонентів: набору відповідних автентичних текстів, навчальних посібників, комп'ютерних баз даних та Інтернет-ресурсів, розробок для самостійної роботи студентів.

Формування комунікативної компетенції на двох етапах вивчення англійської мови також має різноплановий характер. Модулі другого і третього курсів повинні включати завдання і вправи, спрямовані на вдосконалення комунікативної компетенції студентів-економістів у професійній сфері англійською мовою. Рольова гра виступає ефективним засобом для втілення цього, вона забезпечує умови для комплексного використання професійних знань студентів та вдосконалення їх іноземної мови. У професійно-орієнтованому викладанні іноземної мови особливе місце відводиться розвитку монологічної мовленнєвої діяльності. Студенти вчать розповідати про майбутню професію, про роботу в різних установах та відділеннях, де вони проходять практику. Хорошим стимулом для монологічних висловлювань є проблемні та ситуативні завдання. Такі завдання не тільки забезпечують засвоєння мовного матеріалу і формування різних навичок, а й безпосередньо пов'язані з майбутньою професією студентів, формують їх професійну компетенцію.

Використання анімаційних проєктів, презентацій стає реальним переходом від традиційної технології (дошка, плакати) до нового інтегрованого в освітньому середовищі підходу, що включає можливості електронного подання інформації. Мультимедійні програми гармонійно поєднуються з традиційними методами навчання на різних етапах: ознайомлення, тренування, застосування, контроль [5]. Все це дозволяє підвищити ефективність навчання і дає викладачеві можливість індивідуалізувати процес

викладання, підвищити мотивацію та стимулювати студентів до вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови.

Професійно-орієнтоване викладання іноземної мови в немовних ВНЗ вимагає нового підходу до відбору змісту. Він повинен бути орієнтований на останні досягнення в тій чи іншій сфері людської діяльності, своєчасно відображати наукові досягнення в сферах, які безпосередньо мають відношення до професійних інтересів студентів, давати їм можливість для професійного росту.

Таким чином, буде коректно розглядати зміст викладання іноземної мови в економічних вузах як сукупність того, що студенти повинні засвоїти в процесі викладання, щоб якість і рівень володіння іноземною мовою відповідали їхнім потребам та цілям, а також цілям і завданням даного рівня викладання. Відбір змісту покликаний сприяти різнобічному і цілісному формуванню особистості студента, підготовці його до майбутньої діяльності.

Отже, глобалізація сучасного інформаційного простору визначила нові орієнтири підготовки економістів у вищій професійній освіті: важливим стає не тільки придбання спеціальних знань, а й формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців-економістів рідною мовою викладання та іноземною мовою в професійній сфері.

Список використаних джерел:

1. Берман І. М., Ковбасюк Т. М., Авраменко О. П. Англійська мова для технічних вузів. – Київ: Вища школа, 1987. – 319 с.
2. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранному языку: пособие для учителя. – М: АРКТИ-Глосса, 2000. – 165 с.
3. Образцов П. И., Ахулкова А. И., Черниченко О. Ф. Проектирование и конструирование профессионально-ориентированной технологии обучения. – Орел, 2005. – 61 с.
4. Хусаинова М. А. Становление профессиональной позиции студентов – будущих менеджеров средствами иностранного языка: дис. ... канд. пед. наук. – Самара, 2006. – 165 с.
5. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/metodichni-rekomendacziyi.html>.